

FRED OG FRIHET

Tidsskrift for Internasjonal kvinneliga for fred og frihet (IKFF)
84. årgang • nr. 1/2024

**Dette jordet er opptatt
- HER DYRKES MAT**

FRED OG FRIHET

Fred og Frihet utgis
av WILPF Norge /
Internasjonal kvinneliga
for fred og frihet (IKFF)

Redaksjon for nr 1/2024

Yennie Bredin
Ellen Elster
Elin Fossen
Audgunn Oltedal
Gro Standnes
I samarbeid med:
Rigmor Bjerke
Margrethe Kvam
Bhanu Natarajan

Layout

Ida Nygaard

Korrektur

Mari Holmboe Ruge
Hilde Vesaaas

Trykk

Webergs Printshop

Alle bilder er publisert
i henhold til Lov om
opphavsrett.
Redaksjonens arbeid ble
avsluttet 10. februar.
Fred og Frihet er også å
finne på våre nettsider
www.ikff.no
Kontakt
Majorstuveien 39
0367 Oslo, Norge
ikff@ikff.no

Organisasjonsnummer

983 794 815

Kontonummer

WILPF Norge 1253 62
53048

Innhold

Global matsikkerhet	3
Mer matsikkerhet med genteknologi?	4
Rydding av miner og eksplosiver – et mottiltak for mat	8
Krigens ødeleggelser av mattilgang vedvarer etter krigens slutt	8
Om minerydding i praksis	11
Kvinner skaper matsikkerhet	13
Jordvern er fredsarbeid	16
Feministisk analyse av klimakrisen	18
Ressurskamp, militarisering og miljøødeleggelse i Afrika	20
Konflikten mellom Russland og Ukraina og global matsikkerhet	22
Kalkulert sult	28
Landsmøte på Sandnes	30

Global matsikkerhet

Matsikkerhet er en forutsetning for god helse, bekjempe fattigdom og likestilling. Matsikkerhet og fattigdom henger tett sammen, også med mulighetene for barn og unge til å gå på skole og for at de skal orke å lære. Det er i sin tur en forutsetning for å utjevne ulikheter. Matsikkerhet, strukturell fattigdom og likestilling henger tett sammen, også med miljø og klima.

Industrielt jordbruk er ikke nødvendigvis fredsskapende.

Det industrielle jordbruket har revolusjonert matproduksjonen. Med kunstgjødsel og foredlede matplanter som gir større avkastning har vi fått økt produktivitet. Globale verdikjeder har skapt større avhengighet mellom nasjoner og bidratt til stabilitet både ernæringsmessig og politisk. Denne avhengigheten mellom nasjoner har dog ikke bare vært positiv.

Globale verdikjeder bygger i stor utstrekning på ubalanse mellom fattige råvareproduserende land og rike land som foredler råvarene til mer verdifulle produkter. Dette skaper økonomisk ubalanse. Gjennom å gjøre fattige land avhengige av dyr import fra rike land, har global handel og intensivt jordbruk ført til mislighold, miljøødeleggelser, og matusikkerhet for mennesker i utsatte områder. Dessuten påfører det vedvarende fattigdom. Avhengighet av matimport fører dessuten til sårbarhet for (særlig fattige) importland. Det viser krigen i Ukraina og kollapsen av kornleveranser tydelig.

De globale verdikjedene gjør det også vanskelig for oss å se konsekvensene av vårt matkonsum. Når vi i Norge går i matbutikken og kjøper sjokolade, laks eller kjøtt, tenker vi lite over sammenhengene mellom produktet vi kjøper og avskoging, territorielle konflikter, monokulturer eller sosiale og økologiske problemer i fjerne verdensdeler.

Tilgangen på mat og ressurser er ujevnt fordelt.

Til tross for at det allerede i dag produseres nok mat til alle, er sult og matsikkerhet en av vår tids store globale utfordringer. Tilgangen på mat og ressurser er ujevnt fordelt. Ifølge FN's organisasjon for matsikkerhet og ernæring (FAO) går mellom 691 og 783 millioner mennesker sultne til sengs hver dag. Dette er rundt 100 til 200 millioner flere enn i 2015.

Kvinner, barn, og unge er særlig utsatte for underernæring. Frelsesarmeen anslår at hvert femte barn under fem år lider av underernæring. Mange steder blir

barn også forhindret i å gå på skolen fordi de må hjelpe familien med å skaffe vann og mat for dagen. Ifølge FNs barnefond UNICEF gjelder dette i større grad jenter enn gutter, og i konfliktfylte områder er andelen jenter som står utenfor skolen dobbelt så høy som i fredelige områder. Totalt anslår UNICEF at 244 millioner barn står utenfor skolen som følge av fattigdom, sult, og konflikt.

Militære midler er ødeleggende.

Krig og konflikt gjør at nasjonale ressurser ikke kommer lokalsamfunnet til gode. Krig fører til direkte skader på jordbruk, matproduksjon, og naturen (miner, gifter). I tillegg kommer indirekte skader ved at ressurser som kunne ha gått til helse, mat, og utdanning blir ompostert til våpen og ammunisjon. Også testing av våpen og militærøvelser i områder med fred bidrar til ødeleggelse av matjord, vann og miljø.

Fungerende økosystemer og biologisk mangfold er en forutsetning.

Miljøødeleggelse gjennom militær aktivitet, avskoging, og et altfor intensivt industrielt jordbruk har ført til enorme klimagassutslipp og naturtap verden over. Med svekkede økosystemer og tapt biologisk mangfold, samt et forandret og mer lunefullt klima med hyppigere ekstremvær, kommer nye utfordringer. Mangel på nødvendige pollinerende insekter, utbrudd av skadeinsekter og sykdommer, liksom jorderosjon og jordforringelse fører til lavere produktivitet. Tørke eller altfor mye og kraftig nedbør ødelegger avlinger og fører til akutt matmangel. I tillegg fører forsøpling og naturødeleggelse til forurensing av vannkilder og spredning av nye sykdommer.

I en verden der alt henger sammen med alt er det viktig å se ting i sammenheng.

I WILPF jobber vi ut fra et feministisk perspektiv. Det forutsetter et integrert syn på konflikt, klasse, kjønn, og etnisitet. I vårt arbeid står også FNs bærekraftsmål sentralt, spesielt bærekraftig landbruk, kvinner og likestilling, og fred (henholdsvis bærekraftsmål 2, 5, og 16). Dette er sentrale temaer for matsikkerhet og bærekraftig utvikling. Som vi vil vise i dette nummeret av Fred og Frihet, har vi fremdeles et stykke å gå for å nå hit, men sammen, gjennom å tenke globalt og handle lokalt kan vi alle gjøre en forskjell.

• Yennie K. Bredin

Mer matsikkerhet med genteknologi?

• *Kari Gåsvatn*

Hvor kommer påstanden om matmangel fra? Hvem har interesse av fortellingen om at det blir produsert for lite mat i verden? Det er først og fremst de som tjener penger på produkter som de påstår vil bety mer mat, mer matsikkerhet. Konserner som leverer maskiner og annen landbruksteknologi, sprøytemidler, høytytende, hybride frø, høytytende produksjonsdyr, kunstgjødsel og genteknologi.

Hvorfor sulter folk? Det er ikke fordi det er for lite mat i verden.

Mange på kloden har altfor lite mat, og de har for dårlig mat. Folk sulter fordi de ikke har penger til å kjøpe mat og fordi de blir fratatt jorda der de dyrker mat. De sulter fordi det er krig, fordi de blir fordrevet, fordi avlingene svikter.

Krig bidrar flerdobbelt til sult. Ødelagte åkre, blokade, flukt, fordrivelse. Opprustning og krig fører til enorme utslipp som igjen påskynder klimaendringene og dermed øker risikoen for svikt i avlinger.

Kjøpekrafta i verden er svært ulikt fordelt. Maten havner der kjøpekrafta er høy. Når investorer kjøper opp jord i fattige land, det som kalles «landgrabbing» eller landran, skal jorda som regel brukes til å dyrke mat for kjøpesterke folk i rike land. Eller til å dyrke dyrefôr for rike land. Jamfør soyaproduksjon i latinamerikanske land som Brasil og palmeoljeplantasjer i Asia. Det er utallige eksempler på at småbønder blir fordrevet og avlingene ødelagt når de står i veien for industriell mat- og fôrproduksjon. Vannkrevende avokado-produksjon for rike land ødelegger for lokal matproduksjon. Gjetere fortrenses fra tradisjonelt beiteland, for eksempel for å skaffe plass for eksklusiv turisme.

Slik kan jeg ramse opp forklaringer på at folk sulter. Eksempler som er kjent og dokumentert i utallige studier og reportasjer. Likevel dukker påstanden om matmangel i verden stadig opp. Selv om det blir produsert mer enn nok mat.

Svake argumenter

Genteknologi har blitt en del av landbruksdebatten, også i Norge. Matsikkerhet brukes som argument for å gjøre det lettere å deregulere bruken av genteknologi. Sist sommer leverte et utvalg en norsk offentlig utredning om genteknologi. Hele utvalget vil modernisere lovgivningen, mens et flertall også vil avskaffe risikovurdering, sporing og merking av landbruksprodukter som er blitt til ved hjelp av nye genteknologiske metoder, som for eksempel «Crispr», en metode som også blir omtalt som en «gensaks» eller «genredigering».

I diskusjonen etter at utredningen ble lagt fram, blir det stadig hevdet at det ikke er mulig å skaffe nok mat til verden uten å ta i bruk de nye metodene innen genteknologi. Det er et argument som appellerer til våre følelser. Ingen orker å tenke på at folk sulter, og særlig ikke på barn som sulter. Men argumentet har grunnleggende svakheter. For det første finnes det så langt ingen gode matprodukter som er blitt til ved hjelp av nye genteknologiske metoder, når gener fjernes eller flyttes innenfor samme art. Det finnes mange forskningsprosjekter med bruk av nye genteknologiske metoder for å endre planter og dyr, men nesten ingen matprodukter som er modne for å markedsføres, og langt mindre produkter som bidrar til større matsikkerhet, noe jeg kommer tilbake til.

De nye metodene omtales som mer presise, men det må ikke forveksles med at de er mer sikre. Flertallet i den offentlige utredningen innfører begrepet «presisjonsavl» (precision breeding) for å tåkelegge at det handler om genteknologi.

Den andre grunnleggende svakheten ved argumentet om mer matsikkerhet ved hjelp av genteknologi er at verden har nok mat for alle i dag. Mange prøver å usynliggjøre den delen av matforsyningen som ligger utenfor den industrielle matproduksjonen. Men det er i praksis småbønder som gir verden mesteparten av maten. Det verserer ulike tall, avhengig av hvem som regnes som matprodusent. Den internasjonale forsknings- og aksjonsorganisasjon ETC-Group (grunnlagt av Pat Mooney, nestor i internasjonal landbruksdebatt) snakker om bondeveven kontra

Bilde fra demonstrasjon mot genmodifisering i Tyskland 2009. Kilde: Wikimedia Commons

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Demo_gegen_Gentechnik_in_Ulm.jpg

den industrielle matkjeden, «the Peasant Food Web» versus «the Industrial Food Chain».

Dersom også de minste bøndene regnes med, sammen med gjeterne, jegere, samlere, urbane dyrkere og ikke-industrielle fiskere, sørger bondeveven for 70 prosent av verdens mat. Bondeveven disponerer bare 25 til 30 prosent av ressursene. Industrielandbruket produserer 30 prosent av maten, og disponerer 70 prosent av ressursene, som jordareal, penger og maskiner.

Tallene blir aldri helt nøyaktige, og mange går ut og inn mellom de to typene matkjede. Også i industrieland sanker vi bær og sopp, og har kjøkkenhager, samtidig som vi kjøper (ofte sterkt bearbeidet) mat. Verdens matvareorganisasjon, «the Food and Agriculture Organization» FAO, bruker dels de samme tallene når det gjelder hvem som forsørger verden med mat, men sterke krefter i FAO prøver å endre tallene ved å definere små matprodusenter ut av statistikken. Det er ingen god reklame for industriell matproduksjon at den metter en såpass liten andel av verdens befolkning, på tross av enorme ressurser og profit.

Lite å tilby - mye makt

Poenget her er at genteknologi har lite å tilby med tanke på matsikkerhet, sammenlignet med hva som kan oppnås ved å støtte dem som bidrar med mat innenfor bondeveven. De produserer i stor grad mat i samspill med naturen og det biologiske mangfoldet, men trenger støtte til å utvikle agroøkologiske metoder, lokale verdikjeder og mer matsuverenitet. For eksempel støtte til å ta vare på og utvikle lokalt tilpassede såfrø, og ikke bli avhengig av frø fra store konserner.

Det er de store konsernene og deres tilknyttede forskere som presser på for genteknologi uten risikovurdering og merking. De tar også patent på ulike frøsorter og gensekvenser. Slik skaffer de seg makt over verdikjeden for mat, og også makt over avlsmateriale slik at det blir vanskeligere å drive konvensjonell avl uten genteknologi. Avl har vært en del av landbruket siden menneskene begynte å dyrke planter og holde husdyr. Utvikling av gode egenskaper har vært lokalt tilpasset og tilhørt fellesskapet. Dagens

kommersialisering av arvemateriale påskyndes og forsterkes av bruken av genteknologi.

De fleste av de mange forskningsprosjektene med nye genteknologiske metoder som er i gang rundt i verden, går ut på å lage det som kan kalles «design-planter». En banan som ikke blir brun, er et eksempel som brukes. Et annet eksempel er en japansk tomat som skal bidra til å senke blodtrykket. Tomaten er godkjent for salg, men har ikke blitt noen suksess.

Genteknologi-forkjemperne lover planter som tåler klimaendringene, men det finnes få forskningsprosjekter for å utvikle slike planter. En plante som tåler tørke godt, vil dessuten være hjelpeløs dersom neste sesong blir dominert av styrtregn og flom. Det finnes også i dag en rekke vekster som er tilpasset lokale vekstforhold og også viser seg å tåle klimaendringer. Planter (og dyr og mikroorganismer) greier seg best når de er en del av et lokalt økologisk kretsløp.

Matproduksjon må være et samarbeid med naturen lokalt for å være sunn, robust og bærekraftig. Utvikling av egenskaper skjer ikke i et tomrom i et laboratorium. Hva er en god egenskap? I kommersiell avl har målet som regel vært høytytende dyr og planter, som ikke er tilpasset lokale landskap, men industriell stordrift.

Enkeltplanter som vokser i en monokultur er hjelpeløse både mot skadegjørere og klimaendringer. Derfor blir det i landbruket stadig mer tydelig hvor viktig det er å tenke system, mangfold, helhet og samspill med naturen, samspill med småkryp og mikrolivet i jorda og med insekter og kretsløp i landskapet. For å takle klimaendringene, må matproduksjonen orienteres i retning agroøkologiske metoder og regenerativt landbruk. Agroøkologi omfatter også sosial rettferdighet og matsuverenitet.

Vitenskapen er delt

De genmodifiserte plantene som finnes på markedet i dag og dyrkes i stor stil i deler av verden, er utviklet for industrielt landbruk og eies av store konserner. Plantene har som regel gener fra en annen art satt inn, såkalte transgene planter. Noen snakker om «gammel» genteknologi, selv om også slike planter har vært på markedet i bare noen få tiår.

Det er som regel genteknologisk endret mais, soya og bomull som dyrkes i dag, planter som enten tåler glyfosat og andre sprøytemidler, eller som har gift mot insekter innebygd. Slike planter har i noen tilfeller gitt høyere avlinger på kort sikt. Men det viser seg

at effekten forsvinner etter noen år. Både ugras og skadegjørere tilpasser seg. Bonden må enten sprøyte mer, eller begynne å luke for hånd igjen. Lovnaden om mindre forbruk av sprøytemidler har ikke slått til. I landene med mest bruk av genmodifiserte planter har også bruken av sprøytemidler økt mest.

I EU og Norge krever dagens lovgivning at transgene produkter blir risikovurdert og merket. Flertallsforslagene i den norske offentlige utredningen vil i stor grad avskaffe både risikovurdering og merking av både planter, dyr og mikroorganismer som er blitt til ved hjelp av de nye genteknologiene. EU-kommisjonen foreslo sist sommer at de fleste plantene som er blitt til ved nye genteknologiske metoder ikke trenger risikovurdering, sporing og merking. I EU er det stor folkelig og politisk motstand mot forslagene.

Noen framstiller motstand mot genteknologi som uvitenhet kontra vitenskap. Men vitenskapen er ikke entydig, blant forskerne er det svært ulike syn på de nye teknikkene. Noen mener resultatet er tryggere når gener fra samme art settes inn, flyttes og sjaltes ut. Andre forskere mener at de nye metodene kan bety større risiko. Selv om nye metoder blir omtalt som mer presise, viser de seg ofte å gi utilsiktede resultater.

Evolusjonen er klok, naturen, biologien, er intelligent. Noen forskere advarer om at nettopp de nye metodene kan omgå de beskyttelsesmekanismene som evolusjonen har utstyrt arvestoffet med. Den innebygde klokskapen. Dersom mange planter (og dyr og mikroorganismer) blir endret, kan det i verste fall føre til «biologisk demens» i naturen. Mens andre forskere mener endringer ved hjelp av genredigering uansett ikke blir varige, at de uansett blir slag i lufta. Vitenskapen er altså delt, her som i mange andre spørsmål.

Demokratisering av maten

Den lobby-kritiske europeiske organisasjonen CEO (Corporate Europe Observatory) har kartlagt at forskere som vil avskaffe risikovurdering, i stor grad har økonomiske interesser knyttet til deregulering. I Norge finnes det ingen tilsvarende kartlegging. Det er også langt mindre folkelig debatt i Norge enn i mange andre europeiske land. I Tyskland og store deler av EU er det et bredt engasjement for å bevare risikovurdering og merking også av produkter som er utviklet ved hjelp av ny genteknologi.

Motstanden er stor også blant både konvensjonelle og økologiske matprodusenter og forhandlere. De vet

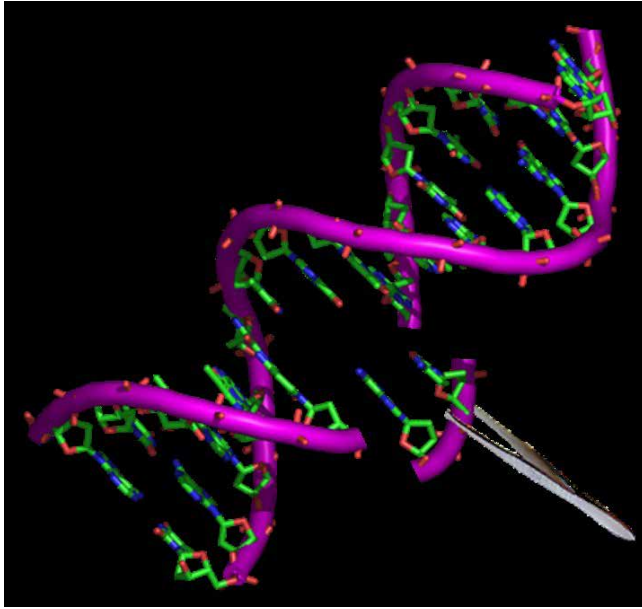

Diagram som viser hvordan en gen, del av arvemassen (DNA), fjernes ved hjelp av pinsett for å illustrere genmodifisering.

Kilde: Wikimedia Commons

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Genetic_engineering_logo.png

at forbrukerne ønsker mat uten genteknologi og er redd de ikke kan oppfylle ønsket dersom det ikke er noen strategi eller regler for hvordan tradisjonelle og genteknologisk endrede produkter kan skilles fra hverandre på åkrene og i butikkhyllene. I økologisk produksjon er ikke genteknologi tillatt. Mange er redd det i praksis blir umulig å produsere økologisk mat dersom sporing og merking blir borte.

Dersom genteknologi i matproduksjon er problemfritt, er det vanskelig å forstå hvorfor det er så viktig for dem som tjener på teknologien å unngå risikovurdering. Dersom teknologien har store fordeler, hvorfor er det da så viktig å unngå merking? Noe som er bra, burde være et konkurransefortrinn, ikke en hemmelighet, i en tid hvor det ellers blir mer og mer viktig å opplyse hva maten inneholder og hvor og hvordan den er blitt til.

Uansett har genteknologi i matproduksjonen ut fra det vi vet i dag lite å bidra med for å få mer matsikkerhet i verden. Med tanke på matsikkerhet er det en avsporing. Men teknologien kan bli et effektivt redskap for å skaffe seg makt over verdikjedene for mat og dermed makt over vårt mest eksistensielle forbruksgode. Makt til noen få er det motsatte av demokrati. Mat er for viktig til å overlates til noen få store aktører. Den sikreste metoden for matsikkerhet er lokal matproduksjon, fred og rettferdig fordeling.

Kari Gåsvatn er journalist og forfatter.

Nyttige kilder:

<https://www.etcgroup.org/whowillfeedus>

<https://www.ipes-food.org/>

The European Network of Scientists for Social and Environmental Responsibility:
ensser.org

Ordliste:

DNA: Forkortelse for deoksyribonukleinsyre. Den viktigste delen av arvematerialet, formet som en lang dobbelttråd.

Gen: En bit av DNA-et. Alle celler i en organisme har samme DNA, men ulike gener er skrudd på og av i ulike celler.

Genom: Den totale mengden arvemateriale i en celle

Genmodifisering: Samlebetegnelse på en rekke teknikker for å endre cellenes sammensetning, endre arvestoffet, ved å slå ut, flytte eller føye til gener og gensekvenser, fra samme art eller fremmede arter.

Genredigering: Samlebetegnelse for nye og (antatt) mer presise metoder innen genmodifisering

Genteknologi: Også samlebetegnelse for teknologien, alle metoder for genmodifisering. Genteknikk er en annen samlebetegnelse.

Crispr: Clustered regularly interspaced short palindromic repeats. En av flere metoder for såkalt genredigering.

GMO: Genmodifiserte organismer, resultat av en av metodene for genmodifisering, enten det dreier seg om såkalt gamle eller nye metoder.

Gendrivere: Metode for å overstyre naturlig seleksjon, der målet er å spre genetiske endringer i hele populasjoner av planter og dyr.

NGT: New genomic techniques - nye genomteknikker, nye teknikker for å endre arvestoffet i en organisme. Tilsvarende det som på norsk ofte kalles genredigering.

PB: Precision breeding - presisjonsavl. Betegnelsen brukes for å tilsløre at det dreier seg om genteknologi.

Å si at det er forskjell på GMO og genredigering, er å blande sammen metode og resultat. Forskjellen går mellom transgen modifisering (mellom arter) og cisgen modifisering (innen samme art). Resultatet, produktet, er i begge tilfeller GMO.

Rydding av miner og eksplosiver – et mottiltak for mat

Krigens ødeleggelser av mattilgang vedvarer etter krigens slutt

• *Gro Standnes*

FNs klimapanel har slått fast at «tilgangen til jord, mat og vann er i ferd med å stramme seg til. Verden står overfor store utfordringer med å forvalte og fordele disse ressursene. Ikke minst må verdens matproduksjon kanskje øke med 50 prosent innen 2050. Alle land må ta i bruk de ressursene de har til å produsere mat.»

Mat som militær strategi

I en verden sterkt preget av omfattende krigføring, undergraves mulighetene for å nå målet om økt matvareproduksjon. Ikke bare fordi matkilder og matforsyning tilfeldigvis rammes - men fordi systematiske ødeleggelser av hele matkjeden er ansett som krigsstrategiske mål. I 2024 gjelder dette blant flere andre Russland i Ukraina og Israel i Gaza og på Vestbredden. Under Vietnamkrigen bombarderte USA rismarkene med fullt overlegg.

FN-sambandet publiserte 3. april i fjor en artikkel av Iselin Danbolt, som tok for seg fire problemområder:

- Landminer er et stort problem for tilgang på mat. Mattilgang brukes som våpen, siden det kan være utrygt å dyrke på jordbruksland, eller fordi veier eller havner er forurenset med eksplosiv ammunisjon, noe som gjør det farlig å transportere mat dit folk trenger det.
- Jordbruk er en stor del av økonomien i mange land som er berørt av landminer. Kambodsja, Sri Lanka, Ukraina og Zimbabwe – har jordbruk som den viktigste del av sin økonomi.
- Landminer legges nær vannkilder. Man kan ikke dyrke mat uten vann. Landminer legges som regel nær vannkilder for å forsterke naturlige hindrer – som strender, elver, innsjøer og vanningsgrøfter. I konflikt brukes demninger og vannkraft planter som strategiske mål, og blir «beskyttet» av minefelt.
- Landminer kan ligge i dvale i årevis. Selv etter at kampene tar slutt, etterlater konflikter ofte en skremmende arv: landminer og eksplosiv

ammunisjon som forsøpler lokalsamfunn. Nøyaktig hvor mange uoppdagede landminer som ligger rundt om i verden er ukjent, men estimerer går på titalls millioner. Disse koster ikke bare liv og lemmer, men hindrer også lokalsamfunn i å få tilgang til land som kan brukes til jordbruk, samt viktige tjenester som mat, vann, helsehjelp og humanitær hjelp. Det betyr at minerydding i dag vil påvirke matsikkerhet rundt om i verden i morgen, og for den neste generasjonen.

Les mer her:

<https://fn.no/nyheter/miner-og-matsikkerhet-fire-ting-du-burde-vite#>

Minerydding verden over

Det fins to typer minerydding - den militære og den humanitære.

Militær minerydding består i å rydde vei for bakketropper, krigskjøretøy og -skip. Mens humanitær minerydding, som denne artikkelen omhandler, har til hensikt å fjerne og uskadeliggjøre alle miner og udetonerte eksplosive våpen, slik at området trygt kan bli gjenopptatt til sitt normale bruk. Den humanitære mineryddinga utføres og organiseres i stor grad av humanitære organisasjoner, men også av myndigheters sivilforsvar.

Rydding av miner og udetonerte våpen, kombinert med arbeid for nedrustning

I verdenssammenheng er Norsk Folkehjelp en betydelig aktør innenfor humanitær minerydding. Siden 1992 har organisasjonen klarert mer enn én milliard kvadratmeter land og fjernet mer enn to millioner landminer og eksplosiver i over 40 land. Fortsatt ligger millioner av miner og klasebomber i bakken.

Finansieringen av Norsk Folkehjelps mineryddingsprogrammer skjer gjennom en kombinasjon av offentlige bevilgninger og innsamlede midler.

Minerydding i Ukraina

Foto: Marijn van Broekhoven, Norsk Folkehjelp

På nettstedet folkehjelp.no gis en oversikt over helheten i Norsk Folkehjelps innsats. Ryddingsarbeidet er kombinert med arbeid for nedrustning. Her er utdrag av informasjonen fra nettsidene:

- Mine- og eksplosivrydding. Det finnes ikke noe troverdig anslag over hvor mange miner som ligger i bakken verden over. Men det nøyaktige antallet er mindre viktig enn de humanitære konsekvensene som bruken av miner har fått. Til og med bare mistanker om at det finnes miner, kan føre til at et landområde blir ubrukelig.
- Minebevisstgjøring. Informasjonskampanjer til befolkningen som bor i rammede områder er en viktig del av arbeidet til Norsk Folkehjelp. Målet er å lære dem å unngå, gjenkjenne og rapportere inn eksplosive trusler i sitt nærområde.
- Beskyttelse av sivile i krigsområder. Programmet er utviklet av Norsk Folkehjelp og gjennomføres i samarbeid med lokale organisasjoner og virksomheter, for eksempel skoler. Hva man selv kan gjøre for å beskytte seg og sine nærmeste

mot eksplosive våpen og hvordan man kan hindre skader og lidelse i krigssituasjoner er kjernen i programmet.

- Sikring og destruering av våpenlagre. Overskuddslagre av våpen og ammunisjon som er ubrukelige, foreldede eller forbudte, utgjør en stor fare dersom de ikke blir ødelagt. Disse lagrene utgjør en stor eksplosjonsfare eller at våpen og ammunisjon kommer på avveie og forlenger krig og konflikt.
- Kampanjer og påvirkningsarbeid. Norsk Folkehjelp har vært en viktig aktør i arbeidet for å forby våpen som landminer (1997), klasebomber (2008) og atomvåpen (2017).
- Beskyttelse av miljøet i krigsområder. Verdens mineryddings- og nedrustningsaktører har sett behovet for å minimere skadene av ryddingsarbeidet. Rydding av landminer og eksplosiver kan gi miljøgevinster, ettersom giftstoffer og andre kilder til forurensning fjernes. Men det er langt igjen før ryddeoperasjoner kan sies å være en kilde til store miljømessige forbedringer.

Les mer her:

<https://folkehjelp.no/miner-og-eksplosiver/miljovern>

Det nytter

18. desember i fjor kunne Norsk Folkehjelp publisere at organisasjonen hadde sprengt siste rest av Perus klasebombelager i lufta. I løpet av 10 år hadde da organisasjonen bistått med å demontere og sprengte 2021 klasevåpen bestående av 155 591 klaser av småbomber.

Etter at Slovakia, Bulgaria og Sør-Afrika kvittet seg med sine klasevåpenlagre tidligere i høst, var Peru siste land som gjensto før alle klasekonvensjonens statsparter kunne erklære at de er i mål.

Per Nergaard, assisterende generalsekretær i Norsk Folkehjelp, er tydelig på at milepælen er et bevis på at internasjonale konvensjoner nytter:

– Når vi nå setter punktum i Peru, har de 112 statspartene til klaseforbudet totalt kvittet seg med nær 1,5 millioner klasevåpen bestående av 178,9 millioner småbomber som kunne utgjort en trussel mot sivile i mange tiår om de hadde blitt brukt, sier assisterende generalsekretær i Norsk Folkehjelp.

– Gjennom å oppfylle sine forpliktelser har disse landene bidratt til en betydelig reduksjon i antall eksplosive våpen globalt, og en tryggere verden. Dette er et viktig lyspunkt i en tid hvor vi dessverre er vitne til en økning i bruken av denne avleggse våpentypen, sier han.

Les mer her:

<https://folkehjelp.no/nyheter/norsk-innsats-har-gjort-verden-180-millioner-klasebomber-fattigere>

Men galskapen fortsetter

Etter at krigen i Ukraina brøt ut, har den globale statistikken over klasevåpenofre skutt i været. Dette innebærer at ryddearbeidet, destruksjon av våpenlagre og detonasjon av klasevåpen og eksplosiver må være en del av fredsarbeidet, og da i kombinasjon med arbeidet for å øke den internasjonale oppslutningen for Konvensjonen om klaseammunisjon – slik Norsk Folkehjelp gjør.

Internasjonal kvinneliga for fred og frihet, WILPF – en aktiv støttespiller

Internasjonalt og nasjonalt er vår organisasjon en ufravikelig forkjemper for demilitarisering og nedrustning. Nasjonalt og internasjonalt er vi tilknyttet ICAN (Internasjonal kampanje for forbud mot atomvåpen. Internasjonalt deltar vi også i nettverket INEW - et internasjonalt nettverk som går inn for forbud mot bruk av eksplosive våpen i befolkede områder.

Les mer om IKFFs arbeid for nedrustning her:

<https://www.wilpf.org/our-work/disarmament/>

Om minerydding i praksis

• Gro Standnes

Hvem er minerydderne?

Ved utgangen av desember jobbet 2700 av Norsk Folkehjelps ansatte med mine- og eksplosivrydding. Omkring 2200 av dem i felt, resten administrativt. 814 er kvinner og 1901 menn.

Mens krigen raser, arbeider Olena Posteiniak og Marijn van Broekthoven med minerydding i Ukraina. Takket være kommunikasjonsrådgiver i Norsk Folkehjelp, Håkon Ødegaard, fikk jeg utvekslet spørsmål og svar med disse på e-post i januar i år.

Olena Posteiniak, leder for et mineryddingslag

- Fortell litt om jobben din

- Hovedoppgaven min er å lede minerydderne som er under mitt tilsyn. I tillegg må jeg ha kontakt med og rapportere til operativ ledelse om framdriften i klareringsarbeidet.

- Jeg jobber ute i minefeltet med å kontrollere og overvåke minerydderne arbeid og arbeidsprosesser. Det meste av tiden min går med til å kommunisere med å lede mennesker. Jeg må gjennomgå klareringsoppgaver og avgjøre hvordan laget mitt best mulig skal kunne utføre arbeidet i vårt område.

- Før jeg ble lagleder, var jeg minerydder selv. Jeg syntes jobben var interessant. Adrenalinproduksjonen var konstant på topp - og samtidig måtte jeg være fullt ut oppmerksom og veldig nøyaktig med alt jeg gjorde. Minerydderjobben er jo livsfarlig!

- Hvor får du motet fra til å gjøre en så risikabel jobb?

- Jeg har alltid vært kjent i familien min for å ta uvanlige avgjørelser! Da jeg bestemte meg for å søke minerydderjobb, var jeg først og fremst bare nysgjerrig. Jeg var litt redd, men jeg så at det var mange som hadde en slik jobb. Denne jobben må jo gjøres, uansett - så hvorfor ikke jeg?

- Motet mitt får jeg fra rasjonell tankevirksomhet. Jeg analyserer alle prosesser og prosedyrer vi har, og alle regler og instruksjoner vi jobber etter. Under opplæringen til minerydder, fikk vi mye forskjellig informasjon om eksplosive våpen, om ulike typer, hvordan de fungerer, og hvordan de ser ut. Jeg lærte at hvis du arbeider med forsiktighet, hvis du er oppmerksom, rolig, unngår brå bevegelser eller plutselige handlinger - og i tillegg følger de foreskrevne prosedyrene, da vil dette høyne sikkerheten din og gjøre jobben mindre farlig.

- Ukraina er et viktig jordbruksland - har dere mange mineryddingsoppdrag på dyrket mark?

- Å rydde jordbruksmark er ett av våre satsingsområder.

Olena Posteiniak i aksjon på minefelt.

Foto gjengitt med tillatelse fra Norsk Folkehjelp

- Kan du si noe om hvordan krigen og eventuelt mineryddingen skader jordsmonnet?

- Fullskalakrig, beskytning og bombing - alle militære kamper fører til forurensning. Det dreier seg om skadelige kjemikalier og metaller. Alle former for eksplosiver inneholder stoffer som er skadelige for miljøet. Også våpen som eksploderer der og da, etterlater seg miljøskadelige rester av metall og aske fra detonasjonen.

- Hvor lang tid tar det å fjerne miner og klasebomber?

- Det er en ganske lang prosess. Den avhenger av mange faktorer, inkludert været og jordas kvalitet – om det er mulig å jobbe med detektorer på denne typen jord eller ikke – og om spesialmaskiner eventuelt er tilgjengelige. Bruken av minehunder og mineryddingsmaskiner fremskynder prosessen sterkt, men det tar lang tid, uansett.

Marijn van Broekhoven, koordinator for Norsk Folkehjeps Ukraina-program

- Etter at dere har ryddet minene og klasebombene - kan jorda dyrkes opp igjen? Og hvor lang tid tar det før den er fullt restituert?

- Norsk Folkehjelp gjennomfører intern kvalitetskontroll i løpet av ryddeprosessen for å sikre at alt arbeid utføres på en konsekvent pålitelig måte. Når en ryddeoppgave er fullført, vil dette bli rapportert til ukrainske myndigheter. De vil deretter gjennomføre ytterligere kvalitetskontroll før de formelt frigjør området. Først når arealet er formelt godkjent etter omstendelige kvalitetskontroller i flere etapper, kan det trygt gjenåpnes for landbruk eller andre formål.

- Er minerydderne spesielt sårbare for angrep fra russisk side?

- Norsk Folkehjelp opererer alltid minst 30 kilometer unna den aktive frontlinjen. Om det skjer bevegelser som påvirker denne sikkerhetsavstanden, flytter vi lagene våre tilsvarende. Norsk Folkehjelp har

Marijn Van Broekhoven

Foto: Med tillatelse fra Norsk Folkehjelp

dedikert sikkerhetspersonell som jevnlig utfører sikkerhetsvurderinger og overvåker endringer. Hvis det er indikasjoner på at våre ansatte kan være i fare, trekker vi umiddelbart de berørte lagene vekk fra feltet - for eksempel hvis artillerisystemer aktiveres i nærheten av våre operasjonssteder.

- Har dere kapasitet til å rydde alle områdene i Ukraina som rammes av miner og klasebomber?

- Det er umulig for noen operatører å håndtere det enormt store forbruket av eksplosive våpen som nå gjør seg gjeldende i Ukraina. Det massive problemet kan bare løses gjennom koordinert innsats som involverer ulike aktører, inkludert nasjonale og internasjonale frivillige organisasjoner, kommersielle operatører og ukrainske myndigheter. Det er jo dessverre også slik at store områder av Ukraina er under russisk okkupasjon og ikke tilgjengelige for noen humanistiske minerydderoperatører.

Kvinner skaper matsikkerhet

Bhanu Natarajan skrev om matsikkerhet i Fred og Frihet nr 4/2011. Situasjonen har ikke endret seg siden den gangen, derfor bringer vi et utdrag av artikkelen fra den gangen. På slutten føyer hun til oppdatert informasjon.

Natarajan mener at kvinners kunnskap, ferdigheter og forvaltning av lokalt jordbruksmangfold bidrar sterkt til matsikkerhet, og at kvinner spiller en nøkkelrolle i produksjonen av mat.

• *Bhanu Natarajan*

I Afrika er 80 prosent av kvinnene involvert i matproduksjonen, i Asia 50 – 60 prosent og i Latin-Amerika 30 – 40 prosent. Kvinner er dermed ansvarlige for å sikre seg og sine familier mat og næring. Men lokal matsikkerhet avhenger av naturressurser og tilgangen til disse.

Biologisk mangfold er den viktigste ressursen, som gir oss blant annet gir oss mat, medisiner og byggematerialer. Det omfatter mangfoldet av planter, dyr, bakterier, virus og deres gener, samt økosystemene de lever i. Dette inkluderer også det menneskelige mangfoldet. Gjennom århundrer med kultivering og forvaltning av biologisk mangfold har kvinner, bønder og urfolk oppdaget mange forskjellige plantesorter. Produksjonen involverer nøyaktig observasjon, forståelse av økosystemer som værforhold jordsmonn og bestøvning. Denne tradisjonelle kunnskapen har spilt en viktig rolle i videreutviklingen av biologisk mangfold.

Det industrielle jordbruket

Modernisering og kommersialisering av jordbruket førte til en ovenfra-og-ned-tilnærming hvor bønder ble fortalt hvilke sorter som egnet seg for kultivering. Tradisjonelt jordbruk ble avvist, og de sosio-kulturelle sidene som er innbakt i utviklingen av biologisk mangfold ble ignorert. Bønder ble ansett som uvitende og deres kunnskap som uvitenskapelig. De ble fortalt av moderne agronomer at deres kultiveringsmåter basert på blandingsjordbruk var uproduktivt i forhold til kvantiteten som ble produsert, og at de måtte kultivere for å fø nasjonen eller for eksport. Kultivering av mat basert på biologisk mangfold for seg selv, familien eller lokalsamfunnet ble oversett. Det moderne jordbruket har konsentrert seg om å

fremme forskning og utvikling bare innen noen få sorter, med det resultat at bare 150 plantesorter er av interesse for kommersielle formål.

Det industrielle jordbruket startet med den grønne revolusjonen i asiatiske land som India og Kina i 1960- og 70-årene. Den grønne revolusjonen ble opprinnelig ledet av offentlig sektor, men etter hvert tok den kommersielle jordbruksindustrien føringen. Det industrielle jordbruket produserer standardiserte plantesorter. Det er basert på bruk av kunstgjødsel og sprøytemidler, og krever i tillegg store mengder vann og strøm.

Kvinner tradisjonelle kunnskap

I India har det vært gjort forsøk ved å bruke tradisjonell kunnskap om planter, plantesorter, konservering av frø, som i en landsby i Medak-distriktet i Andhra Pradesh. Her arbeider organisasjonen Deccan Development Society med de fattigste av de fattige – kvinner fra de lavere kastene, dalitene. Disse kvinnene har omdannet ufruktbare områder til fruktbart land ved å bruke lokalt mangfold og kunnskap. Kvinnene planter et mangfold av sorter, slik at de kan være sikre på at de alltid vil ha noe å spise. For kvinnene er det avgjørende å bruke tradisjonelle metoder i dyrkingen og ha kontroll over frøene. Dette gir kvinnene selvstyre over matproduksjonen, da de ikke trenger å være avhengige av å kjøpe frø. Kvinnene forvalter også den lokale frøbanken og frø blir lånt ut til dem som trenger det. Låntakerne blir bedt om å returnere dobbelt så mye frø som de har lånt, for å holde frøbanken i live. For disse kvinnene er frø grunnlaget for deres overlevelse. Kvinnenes selvberging gir dem ikke bare uavhengighet, men også status i lokalsamfunnet.

Mangfold og selvberging

Over hele verden blir det tatt flere initiativ for å beskytte biologisk mangfold og sørge for mat- og ernæringsmessig sikkerhet. Et eksempel er bevegelsen Nayakrishi Aandolan i Bangladesh som består av over 100 000 bønder og er støttet av det bangladeshiske forskningsinstituttet UBINIG. Deres syn på jordbruket er holistisk, og de tar i betraktning både de økologiske, økonomiske, sosiale, politiske og kulturelle sidene ved jordbruket.

Også i Vesten tyr folk til alternative jordbruksmetoder for å få tilgang til fersk mat og å skape fellesskap. Etter at bilindustrien kollapset i Detroit i USA, begynte lokalbefolkningen å dyrke grønnsaker og urter i kjøkkenhagene.

Lokal selvforsyning og økologisk stabilitet er avgjørende for å takle klimaforandringer og oppnå matsikkerhet. I patriarkalske kulturer blir denne levemåten nedvurdert og ansett som bakstreversk. Selvbergingsperspektivet er holistisk og tar i betraktning sider som økologi, kultur og biologisk mangfold. Dette perspektivet er basert på en forståelse av at jordas ressurser er begrensede og at vi må forvalte dem klokt. Selvberging innebærer å ha nok, og selvbestemmelse i betydningen av å være i stand til å selv bestemme hva en skal dyrke er nøkkelen til matsikkerhet. Som Gandhi sa: «Verden har nok til alles behov, men ikke til alles grådighet.»

Denne artikkelen sto i Fred og Frihet nr 4/2011. Den er sterkt forkortet. 2011 er en stund siden. Bhanu Natarajan har en del ettertanker i dag og har kommet med tillegg til artikkelen.

Framtid og Bærekraft - Fra globalt til lokalt

Hvordan kan vi ta vare på miljø og gi en god framtid for yngre generasjoner? FNs bærekraftsmål, som ble vedtatt i 2015, dekker hele spekteret av eksistensen; alt fra fattigdom, mat, ernæring, utdanning, biologisk mangfold til arbeid og likhet for alle i verden. Det er lett å kun tenke på et av aspektene, men ting henger sammen. Veldig ofte står økonomi høyest på agendaen når en løser et problem, mens det biologiske mangfoldet havner i baksetet. Skal vi ta planetens helse på alvor?

Andre faktorer som påvirker miljø og menneskers liv er krig. Krig fører til forurensninger av jord, drikkevann og luft. Dette igjen fører til at både jordas og menneskers helse står i fare.

I min artikkel fra 2011 skriver jeg at lokal matsikkerhet er avhengig av tilgjengelig naturressurser og lokal selvforsyning, der økologisk stabilitet er en viktig brikke for å fremme biologisk mangfold. Organisasjon Deccan Development Society (DDS) har jobbet med kvinner gjennom 40 år. Deres arbeid fører til at kvinner blir selvstendige, og myndiggjorte. DDS

Bhanu Natarajan er botaniker med forskererfaring fra feltet etnobotanikk. Hun er medlem av IKFFs avdeling i Bergen og har tidligere sittet i styre for IKFF. Hun har ledet Bærekraftig liv Ulset- BLU (tidl. Grønn framtid i Åsane) i over ti år. BLU samarbeider med skoler og barnehager og fremmer viktigheten av biologisk mangfold. Videre har BLU tilbudt flere vegetarmatkurs i Bergen. På vegene av BLU skriver Natarajan om mat og bærekraft månedlig i Åsane Tidende (siden midten av 2021).

Foto: Privat arkiv

jobber med en helhetlig tilnærming som igjen fremmer sosial endring. I dag er det for eksempel 50 landsbykollektiver som er drevet av kvinnene selv.

Kvinner som tilsluttet seg organisasjonen tok i bruk udyrkbare mark, bearbeidet jorda, og dyrket lokalt tilpassende matplanter, hovedsakelig hirse. Hirse kan dyrkes i diverse områder, særlig i regnfattige områder. Kvinnene dyrker forskjellige typer hirse, og har skapt et lokalt marked for deres egen hirseproduksjonen. En kvinne forteller at hennes liv ble endret ved hjelp fra DDS. I dag har hun 50 frøtyper som hun har samlet over flere år, og deler med nabolandsbyer. Hun har mottatt Plant Genomic

Saviour prisen som er en pris tildelt personer som tar vare på lokale varianter av planter.

Det haster å rette oppmerksomhet mot de mange forskjellige biologiske funksjonene, samspillet i økosystemet og bevaring av biologisk mangfold, i tillegg til sosiale og kulturelle sider. Det er viktig å finne ut av årsakene til at økosystemer blir destabiliserte, som for eksempel klimagassutslipp, skogsødeleggelse og tap av biologisk mangfold. Det er viktig at vi får kunnskap om slike problemstillinger og jobber med dette i Norge. Økologisk stabilitet og selvberging vil føre oss langt i retning bærekraft, og kvinner kan vise veien.

Jordvern er fredsarbeid

• Rigmor Bjerche

Erfaringane våre spelar inn når vi skal planleggja for framtida. Det inneber at me ofte trakkar i dei vande spora og blir blinde for at det som ligg framfor oss vil krevja noko heilt anna av menneskeleg aktivitet og verksemd enn det som har vore. Me står som kjent oppe i fleire globale utfordringar; klimakrise, naturmangfaldskrise, energikrise og matkrise. Dette må me planleggja for slik at komande generasjonar blir sikra gode og trygge liv. Det hastar!

Her er det matjorda vår det skal handla om, det tynne laget av mold som inneheld så mykje plantevekstfremjande liv og som gjev vekstgrunnlag for det meste av maten vi et, direkte (korn, grønnsaker, frukt) eller indirekte (beiteland og fôrproduksjon). Matjorda er både dyrka mark og dyrkbar mark. I Noreg har me berre tre prosent dyrka mark, det er den delen av matjorda me dyrkar mat og fôr på. Tida som krevst for å få til eit matjordlag eigna for dyrking er om lag 1000 år. Matjord er altså ingen fornybar ressurs.

Lite offensiv jordvernstrategi

Regjeringa la i slutten av mai 2023 fram ein ny nasjonal jordvernstrategi for Stortinget. Mellom anna er grensa for omdisponering av dyrka mark (bruk av arealet til andre formål enn matproduksjon) foreslått redusert frå 3000 til 2000 dekar årleg. For dyrkbar mark er det ikkje foreslått noko tilsvarende vern. Målet for dyrka mark treng ikkje vera oppfylt før i 2030.

«Seksti prosent av matenergien til det norske folk passerer riksgrensen,» sa Arne Bardalen fra NIBIO under framlegget sitt på jordvernkonferansen på Hell 13. desember 2022. I ei tid der transportsystema i verda har blitt meir usikre på grunn av energikrise, krig og uro må vi vera førebudde på at det kan skje ein svikt i tilgangen på mat vi importerer.

Me er no kring 8 milliardar menneske på jorda. Framleis er det vekst, men avtakande. Alle treng mat, vatn, oksyngengass og ein tilhaldsstad for å overleva. Det er kamp om areala, og menneska fortrenger andre artar. Me legg eit stadig større press på dei natursystema som opprettheld livet på kloden.

Militarisering og krig – ei trussel mot matjorda

Militarisering og krig er eit alvorleg trugsmål mot matjorda. Tunge militære køyretøy bryt opp og hardstampar dyrka mark slik at ho i beste fall blir kvalitetsmessig redusert, i verste fall øydelagt på grunn av erosjon og avrenning som følgje av øydelagt jordstruktur. Giftstoff frå våpenbruk og militært utstyr av ymse slag er òg med på å gjera matjorda ubrukeleg. Dette skjer òg i fredstid, under militære øvingar.

Ukraina er verdas nest største aktør innan kornproduksjon. Krigen der har forverra matsituasjonen i verda. Matvareprisane har auka over alt, og fleire verdsborgarar går svoltne til sengs. Det er likevel ikkje ei god løysing å krevja redusert toll på matvarer for å sikra låge matprisar her i Noreg, slik nokre parti på borgarleg side foreslår. Det er ikkje solidarisk og vil svekka jordbruket vårt. No er det tid for å leggja til rette for matproduksjon innanfor landegrensene og auka sjølvforsyningsgraden. Det ligg eit særleg ansvar på dei lokale styresmaktene å sikra mat og distribuering av denne til innbyggjarane. Er me førebudde viss ei krise skulle oppstå? Finst det planar i kommunane?

Tørke og flaum

Sommaren 2023 starta med alvorleg tørke på Austlandet, og bondeorganisasjonane ropte varsko om fare for avlingssvikt og redusert fôrtilgang for dei som driv med husdyr. På seinsommaren slo uveret Hans til med ekstrem flaum. Mykje dyrka mark vart liggjande under vatn då det sto på som verst. I nesten heile Europa har det vore på same viset som her; tørke, styrtregn og avlingssvikt. Dette viser at me er sårbare og treng eit aktivt jordbruk over heile landet. Dei mindre tørkeutsette områda i vest og nord bidrog med fôr og redda situasjonen her til lands i sommar. Me må verna all matjorda og sikra jordbruksdrift både i det små og i det store.

Naturvern – klimavern – jordvern

Å ta vare på matjorda, gjennom jordvern, er avgjerande for mattryggleiken på kort og lang sikt. Dette handlar òg om å verna om det store mangfaldet av jordfunksjonar og rause økosystemtenester som naturen held oppe. Ein strategi for jordvern må vurderast ut frå ei heilskapleg forståing av samspelet i

naturen og med høgt medvit om verdiane jordsmonnet har for alt liv. Matproduksjon skjer ikkje i eit isolert vakuum, men krev eit komplekst naturmangfald og stabile krinslaup for blant anna vatn, karbon og nitrogen. Naturvern, klimavern og jordvern heng saman og er ein føresetnad for alt det vi kallar verdiskaping.

Jordlova slår fast at dyrka jord ikkje skal brukast til andre formål enn jordbruksproduksjon, og at dyrkbar jord ikkje må omdisponerast slik at ho blir ueigna for jordbruksproduksjon i framtida. Men når Jordlova opnar for at «det i særlege høve» kan bli gitt dispensasjon frå jordvernet dersom ein etter «ei samla vurdering av tilhøva finn at jordbruksinteressene bør vika» blir samfunnsinteresser sett opp mot kvarandre. Jordvernet kan ryka viss andre samfunnsinteresser blir vurdert å vera viktigare.

Samferdsel viktigare enn mat?

Det eksisterer ikkje eit formelt hierarki som rangerer sentrale samfunnsinteresser; dette må vurderast frå sak til sak. Over tid har det likevel i saker så vel etter jordlov som etter planlov blitt danna eit mønster der større tiltak som gagnar allmenta blir prioritert over jordvernet. Særleg samferdsleprosjekt blir rangert som så viktige sett i eit samfunnsperspektiv at store areal av den aller beste matjorda vår har blitt ofra til fordel for vegutbygging. Når omtrent 3% av landarealet i Noreg er dyrkamark og 1% av denne kornjord, er det uråd å forstå at dei med makt tillet rasing av matjorda vår til fordel for motorvegar.

Lokal jordvern bidrar til global mattryggleik

Viss vi blir meir sjølvforsynte med mat, er vi med på å sikra mat og vatn til folk andre stader i verda. I følgje ein rapport som blei publisert i 2019 frå Stockholm Resilience Center krev nemleg det nordiske matkonsumet 50 prosent åkerjord utanfor Norden og 70 prosent vassforbruk utanfor Norden. 54 prosent av klimagassutsleppa kopla til matforbruket vårt skjer utanfor Norden. For å få til eit berekraftig matkonsum må vi tenkja meir langsiktig og klokt og med brei forståing for korleis handlingane våre lokalt påverkar globalt.

Behovet for ein jordvernstrategi på kommunalt nivå er presserande. Strategien må ha til føremål å synleggjera korleis kommunen vurderer sine samfunnsinteresser. Vonaleg sikrar dette meir medvit når slike rangeringar skal gjerast. Mattryggleik, naturmangfald og kulturlandskap blir ein del av dette. Høgt medvit om korleis utfordringane i verdssamfunnet heng saman med det vi gjer oss lokalt er naudsynt når kommunen utarbeider ein slik jordvernstrategi.

Jordvern og mattryggleik for folk i Noreg må bli førsteprioritet! Det er god klimapolitikk, god politikk for eit rikt biologisk mangfald, god global fordelingspolitikk og viktig fredsarbeid.

Lenker til vidare lesing:

<https://www.abcnyheter.no/nyheter/norge/2018/11/27/195478430/atte-millioner-gitt-i-skadeerstatning-etter-trident-juncture>

Feministisk analyse av klimakrisen

WILPF på klimatoppmøte

• *Britt Schumann*

WILPF deltok med en aktiv delegasjon under den store klimakonferanse COP 28 i Dubai fra 30 november til 13 desember 2023. Delegasjonen besto av fem fredsaktivister, hvorav tre fra de såkalte MENA-landene (Midtøsten og Nord Afrika). For WILPF var det viktig å benytte anledningen til å øke bevisstheten rundt sammenhengen mellom militarisme, klimakrisen og feministisk fredsalternativer. WILPF - delegasjonen i Dubai ledet paneldiskusjoner, deltok i møter og eventer og la ut WILPFs fredsbudskap i sosiale medier. Konferansen ble spesielt aktuell på grunn av den pågående krigen i Gaza.

Med i delegasjonen var:

- Nesmah Mansoor Ali (freds- og menneskerettsaktivist, Yemen),
- Rula Asad (journalist og forsker, Syria),
- Olla Alsakkaf (forsker og klimaaktivist, WILPF Yemen).
- Katrin Geyer (miljørådgiver, WILPF sekretariatet)
- Michelle Benzing (Miljøpådriver for WILPFs arbeidsgruppe for miljø, WILPF Tyskland)

Før klimamøtet utarbeidet WILPF ti hovedpunkter for å klargjøre vårt klimaengasjement:

Ti ting du trenger å vite om demilitarisering og klimarettferdighet.

1. Hva mener vi med demilitarisering?

Demilitarisering hindrer konflikt ved å sette søkelys på konfliktens grunnleggende årsaker. Dette innebærer åpenhet og ansvarlighet for hvilken innvirkning militær aktivitet og konflikt har på økologien, og avtaler om nedrustning og våpenkontroll må gjennomføres. Militærutgifter må omfordes til klimatiltak som også tar hensyn til kvinners behov, det må investeres i diplomati og miljøvennlig fredsbygging, det må satses på interseksjonelle kjønnsanalyser som fremmer trygghet og sikkerhet og

rettferdige overganger fra krigsøkonomier til grønne økonomier.

2. Global militær aktivitet bidrar til om lag 5,5% av globale utslipp

Satt i perspektiv: utslippene fra sivil luftfart utgjør 2,5%. Hvis vi kombinerer utslippene fra alle verdens militære styrker, ville de komme på fjerdeplass blant verdens største nasjoner når det gjelder utslipp – etter Kina, USA og India.

3. Pågående konflikter produserer store mengder utslipp

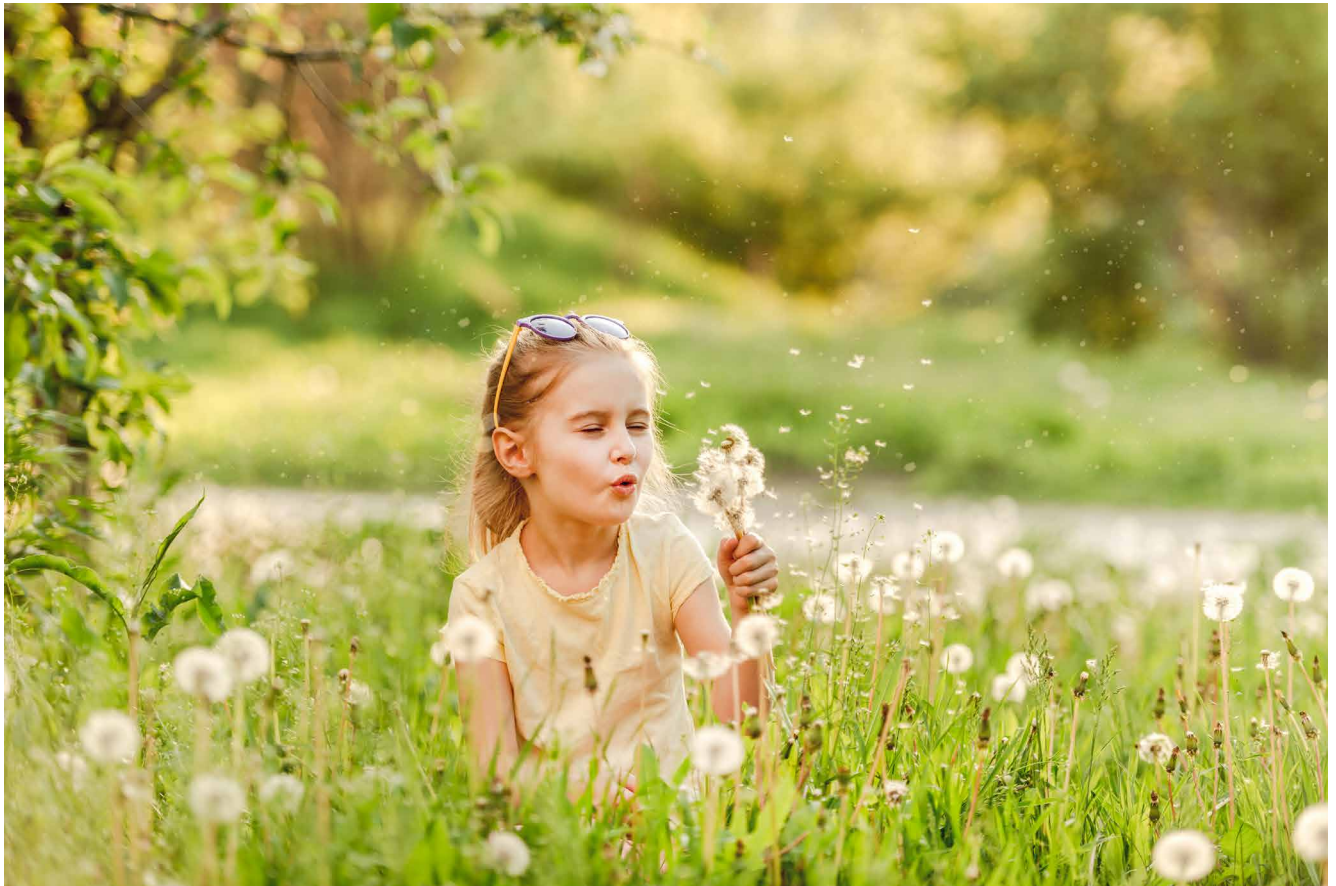
Raketter, bomber og ødeleggelsene av infrastruktur og hele økosystemer, inkludert karbonutslippene fra skogbranner, fører til store mengder utslipp. Gjenoppbyggingen av infrastruktur og bygninger som er blitt ødelagt i konflikten er ofte avhengig av fossilt brensel. Det første året av Ukraina-krigen medførte utslipp som tilsvarer det årlige utslippet fra et land som Belgia.

4. Militæret kan ikke bli grønnvasket

Militærsystemene er verken i stand til eller villige til å avkarbonisere så raskt som nødvendig. For eksempel fortsetter de å regne med produksjon og tilgang på fossilt drevne kampfly, skip og kjøretøy i flere årtier framover. Selv om det ville være mulig å avkarbonisere de militære styrkene, ville det likevel ikke være tilstrekkelig til å angripe de samlede virkningene. Det enorme ressursforbruket fra militæret vil fortsette å innebære enorme risikoer for miljø og menneskerettigheter. Militærets energiintensive operasjoner krever omfattende bruk av begrensede naturressurser, noe som gjør «grønn» militærvirksomhet svært kostbar både når det gjelder økologi og økonomi.

5. Skyhøye militærutgifter tar ressurser fra klimatiltak

I 2022 nådde de globale militærutgiftene et enestående nivå – 2,24 billioner USD. De rikeste landene har 30 ganger så høye militærutgifter som det de bruker

på klimatiltak i utsatte områder – så som avbøtende tiltak, tilpasning og tiltak mot tap og skade.

6. En global reduksjon i militærutgifter ville minske utslipp og frigjøre ressurser til å bekjempe klimakrisen

Ett års militærutgifter for de ti landene med størst militærbudsjett ville kunne dekke utgiftene til de lovede internasjonale klimatiltakene over 15 år (tilsvarende 100 milliarder USD i året). Klimatiltak tilsvarende 70 milliarder USD ville kunne dekkes av kun 3 % av de globale militærutgiftene.

7. Militarisererte reaksjoner løser ikke klimakrisene

Regjeringer framstiller i økende grad klimakrisen som et fenomen som multipliserer trusselbildet. Slik rettferdiggjør de økte utgifter til militæret som en løsning for å unngå disse truslene. I sin tur rettferdiggjør denne tankegangen økte militærutgifter og leder oppmerksomheten bort fra behovet for systemendringer for å oppnå virkelig klimarettferdighet.

8. Militarismen og patriarkatet driver fram klimakrisen

Militarismen er understøttet av et patriarkalsk system som har normalisert bruken av militære midler, vold

og dominans i møte med konflikt, ustabilitet og den nåværende klimakrisen. Feminister krever avvikling av alle former for undertrykking og kjemper derfor for demilitarisering og klimarettferdighet.

9. Kvinner og marginaliserte grupper er spesielt utsatt

Kvinner og marginaliserte grupper er mest utsatt for fattigdom, diskriminering og vold. Det kan være et hinder for deres tilgang til ressurser og muligheter for å tilpasse seg endringer i samfunn og miljø.

10. Kvinner og jenter leder an i freds- og klimabevegelsene

Kvinner er forkjempere for fred, demilitarisering og kjønnsrettferdige klimaløsninger fra lokale til internasjonale nivåer. Det er viktig å forsterke deres krav og innlemme feministiske perspektiver for fred og klimarettferdighet i utformingen av politikk og internasjonale avtaler.

Ressurskamp, militarisering og miljøødeleggelse i Afrika

How Militarism Has Impoverished the African Continent, Placing it at the Epicentre of the Climate Crisis

Skrevet av Edwick Madzimore

Redigert av Emily Dontosos og Katrin Geyer

Utgiver: Women's International League for Peace and Freedom

Lenke til rapporten:

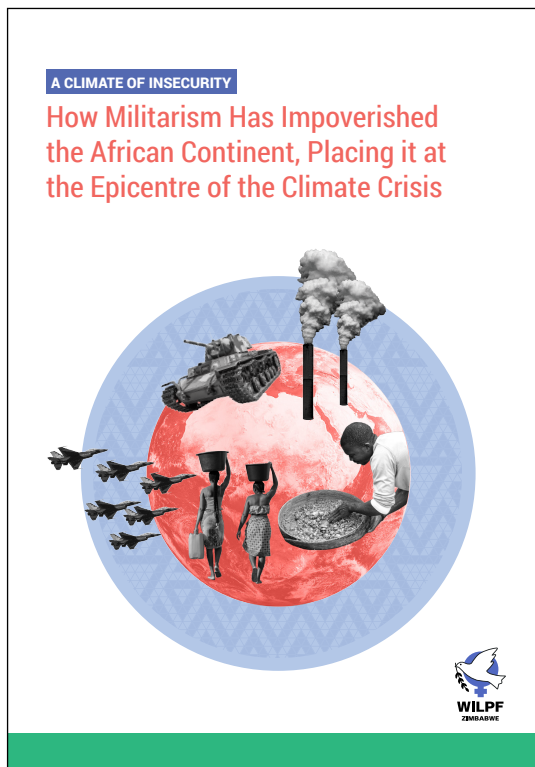
https://www.wilpf.org/wp-content/uploads/2023/03/WILPF_Climate-of-Insecurity_Web58-1.pdf

• *Omtale ved Elin Fossen*

Artikkelen beskriver hvordan kampen om viktige naturressurser i Afrika har militarisert mange land i Afrika. Økt militarisering bidrar direkte og indirekte til økt klimakrise i Afrika. Artikkelen viser hvordan vestlige land er involvert i kampen om naturressurser i Afrika. Det dreier seg blant annet om en konkurranse om nøkkelressurser som brukes i produksjon av atomvåpen. Viktige naturressurser blir plyndret og hentet ut av landene i bytte mot våpen og penger. Kampen om ressurser bidrar sterkt til krig og uro i Afrika, som igjen forårsaker økt fattigdom, store sosioøkonomiske forskjeller og manglende utvikling og ustabilitet.

Naturressurser i våpenproduksjon

Naturressurser, som for eksempel uran, er viktige bestanddeler i kjernefysiske våpen og slik en viktig komponent i spredning av farlige våpen. I tillegg til å bidra sterkt til Vestens militære økonomi, har uranum en svært negativ effekt på det økologiske miljøet i mer enn 30 land i Afrika. Tross store skadevirkninger på mennesker, dyr og miljø, blir uranum i stor skala hentet ut av gruvene for å brukes til økt spredning av kjernefysiske våpen. Testing av kjernefysiske våpen har i seg selv store miljøødeleggelser, i tillegg til å øke motsetninger og mistenksomhet mellom landene i verden, ikke minst mellom de som besitter kjernefysiske våpen.

Økt fattigdom og store forskjeller

Velstand og rikdom fra olje og mineraler har økt gapet mellom fattig og rik i Afrika, istedenfor å jevne ut ulikhetene. Disse ulikhetene bidrar i seg selv sterkt til uroligheter og kamper mellom fattig og rik, og gjør det enklere for militære grupper å skaffe seg støttespillere. Artikkelen viser til flere land i Afrika der det er krig og uroligheter grunnet funn av naturressurser. Lokale samfunn der naturressursene befinner seg, får sjelden eller aldri nyte godt av denne rikdommen. Tvert imot har livene til menneskene i disse lokalsamfunnene blitt verre; folk blir fordrevet, menneskerettigheter blir angrepet, fattigdom og ulikhet vokser og flere konflikter oppstår, som ytterligere bidrar til å svekke sikkerheten for folk flest. På toppen av dette kommer ødeleggelser av natur og miljø, som følge av rovdrift på naturen og en usunn gruvedrift. Resultatet av alt dette er økt militarisering og krig om ressursene.

Sierra Leone, Angola, Den demokratiske republikken Kongo og Zimbabwe er alle eksempler på land der lokalbefolkningen får lite eller ingenting av rikdommen som naturressursene gir. Eksempel er

Mbuji-Mayi i Den demokratiske republikken Kongo, som er kjent som «diamantbyen» i verden. Byen er preget av slum, provinsen som byen ligger i, har høy grad av analfabetisme og barnedødelighet. 60 prosent av barn under fem år lider av underernæring og det mangler tilgang på elektrisitet. All denne elendigheten samtidig som noen få kongolesere og utenlandske selskaper profiterer på ufattelig stor rikdom.

Militær aktivitet: En kilde til miljøforurensning

Militær aktivitet bidrar til klimakrisen i verden, gjennom å være en massiv bruker av energi og en stor bidragsyter til å øke drivhusgassene. Militæret er den største «enkeltgiver» av skadelige drivhusgasser i verden. Forskning har vist at karbonavtrykket fra militær aktivitet og våpenproduksjonen i verden i 2017, utgjorde fem prosent av det totale globale utslippet. Til sammenligning bidro sivil luftfart med to prosent. Artikkelen beskriver hvordan store ressurser kreves for å opprettholde den militære aktiviteten, som igjen bidrar til miljøødeleggelse og konflikter. Ressurser som skulle gått til bekjempelse av fattigdom blir heller brukt til våpen og militær infrastruktur. Militær aktivitet i seg selv produserer store mengder giftig avfall. Resultatet av alt dette er konflikter og krig og ikke minst betydelige bidrag til en global økologisk katastrofe.

Militær aktivitet må med i klimaregnskapet

Det er et stort behov for å inkludere all militær aktivitet i klimaregnskapet. Det viktigste er at landene i verden ruster ned og demilitariserer. Å «grønnmale» det militære vil på langt nær være nok til å minske klimakrisen i verden. Afrika er episenteret av den globale miljøkrisen. Tross kontinentets relativt lille bidrag til klimagasser i verdenssammenheng, er Afrika i episenteret av den globale klimakrisen. Fattigdommen blant den store majoriteten i Afrika, er i stor grad et resultat av ressursplyndring, korrupsjon og ikke minst påfølgende kriger og opprør. Dette gjør Afrika spesielt sårbar for negative resultater av klimaendringer. Landene i den rike delen av verden må slutte å operere med doble standarder; det hjelper lite med klimatiltak så lenge de bidrar, direkte eller indirekte, til mange av de ødeleggende aktivitetene i «sør». Vestlige og rike land generelt, må heller komme utfordringene i afrikanske land i møte ved å sikre løsninger for effektiv og miljøvennlig bruk og forvaltning av naturressursene, der en viktig målsetning er at disse ressursene må komme hele befolkningen i Afrika til gode.

Sylvie Ndongmo, WILPFs internasjonale president

Foto: Privat arkiv

NATO i Afrika

Den afrikanske union (AU) er en samarbeidsorganisasjon mellom 55 Afrikanske stater. Organisasjonen arbeider blant annet for å fremme fred, sikkerhet og stabilitet på kontinentet, demokratiske prinsipper og institusjoner, folkelig deltakelse og menneskerettigheter.

NATO har siden 2005 støttet AU. Samarbeidet startet med en forespørsel til NATO om støtte for sitt oppdrag i Sudan. (Sudan ble suspendert fra AU i 2021 på grunn av et statskupp).

På toppmøtet i Warszawa i 2016 forpliktet NATO-ledere seg til å øke det politiske og praktiske samarbeidet med Den afrikanske union for å gjøre det til en integrert del av NATOs innsats for sikkerhetsutfordringer fra sør. NATO har også en representant i Nairobi i Kenya.

Forholdet NATO og AU omtales som et økt praktisk samarbeid på områder av «felles interesse».

Hva er disse «felles interessene»?

Har samarbeidet styrket arbeidet med demokratiutvikling og stabilitet i Afrika?

Er det tegn til at NATOs tilstedeværelse har bidratt til å forebygge politisk uro og konflikter?

Under opprør i Libya i 2011 aksjonerte USA og senere NATO militært, mens det kom fram at den Afrikanske union hadde utarbeidet et fredsforslag. Hva er tankene rundt det i dag?

Disse og flere andre spørsmål vil Margrethe Kvam stille vår internasjonale president Sylvie Ndongmo i et intervju som du kan lese i vårt neste nummer av Fred og frihet.

THE RUSSIA-UKRAINE CONFLICT & GLOBAL FOOD SECURITY

EDITED BY
JOSEPH GLAUBER & DAVID LABORDE

Konflikten mellom Russland og Ukraina og global matsikkerhet

The Russia-Ukraine conflict and global food security
Redigert av Joseph W. Glauber og David Laborde
Utgiver: International Food Policy Research Institute (IFPRI)

<https://www.ifpri.org/publication/russia-ukraine-conflict-and-global-food-security>

• Omtale ved Ellen Elster

Aldri før er det vist tydeligere hvordan krig er ødeleggende for verdens matsikkerhet. Svartehavsregionen med Ukraina, Russland og Belarus bidrar med korn, matolje, gjødselprodukter og naturgass til en hel verden. En rapport, utgitt av det amerikanske forskningsinstituttet International Food Policy Research Institute (IFPRI), viser konsekvensene på verdensbasis når livsnødvendige produkter stanses på grunn av krigshandlinger.

Da Russland invaderte Ukraina 24. februar 2022 fryktet man raskt en global matkrise. Matprisene var allerede blitt høye etter covid-19 pandemien. Mange land sto overfor en alvorlig matkrise. Svartehavsregionen, med Ukraina som verdens matfat, Russland som gassleverandør og Belarus som gjødselprodusent, var sentrale i leveransene til verdensmarkedet. Ethvert brudd på leveransene betød økte matpriser og forverring av fattigdom, sult og feilernæring i sårbare land. Sanksjoner av handel og eksportrestriksjoner gjør ikke problemene mindre.

Det er dette rapporten handler om. Da krigen brøt ut, etablerte forskningsinstituttet en blogg som presenterte krigens konsekvenser. Rapporten er en samling av blogginnleggene i perioden februar 2022 til april 2023. Det innebærer at situasjonen ikke er oppdatert, nesten ett år etter siste blogginnlegg. Sammen representerer innleggene en oversikt om hvordan krisa har utviklet seg omkring ett år etter at krigen brøt ut, hvordan det internasjonale samfunnet og enkelte land har svart for å sikre matleveranser, og hva en kan lære av en slik krise.

Russlands og Ukrainas rolle på det globale markedet

Før konflikten brøt ut hadde Russland og Ukraina omkring 30 prosent av eksporten av verdens kornprodukter, som hvete, bygg, solsikkefrø og mais. I tillegg ligger Ukraina blant de fem største eksportører av solsikkeolje. Særlig Midtøsten og Nord-Afrika (MENA-regionen) er avhengig av importen av disse varene som også Europa og Kina trenger. Mens krigen hindrer eksport fra Ukraina, hindrer de internasjonale sanksjonene eksport fra Russland og Belarus. Uansett fører dette til økte matpriser på verdensmarkedet, og kan føre til underernæring i mange land.

Også andre produkter blir rammet. Russland er en viktig eksportør av naturgass. Før krigen brøt ut mot Ukraina, hadde landet omtrent 20 prosent av verdensmarkedet, og eksporterte omkring 40 prosent av EUs import av naturgass. Sammen med Belarus var også Russland viktig eksportør av gjødsel. Særlig land i det sørlige Afrika, Latin-Amerika og Europa har hatt behov for import av gjødsel fra Russland og Belarus.

Ikke alltid vært verdens matfat

Det er et relativt nytt fenomen at Svartehavsregionen spiller en så stor rolle på verdens matvaremarkedet.

Ved oppløsningen av Sovjet Unionen kollapset økonomien. Både Ukraina og Russland gjennomførte landreformer, og som også førte til økonomiske reformer. Kollektivgårdene ble privatiserte, og etter hvert ble landbruket mekanisert og teknologisert.

Produktivitetsvekst startet rundt 2000 og med det ble landene etter hvert eksportører av korn og andre jordbruksprodukter. Utgangspunktet ble Svartehavet, og de første markedene var Nord-Afrika og Vest-Asia. Etter hvert utvidet det seg til resten av Asia, som Indonesia, Filippinene og Pakistan.

Figure 1: Real prices for food, fertilizer, and energy (index)

Figur 1 fra side 2 i rapporten.

Source: World Bank, U.S. Bureau of Labor Statistics

Konsekvenser for importland

MENA-regionen hadde den største importen av russisk og ukrainsk hvete, andre kornarter og matolje fra Ukraina. Bare Egypt importerte omkring 62 prosent av landets forbruk av hvete fra Russland og Ukraina. Flere av landene i MENA-regionen står overfor flere kriser. Det er etterdønningene av covid-19, borgerkriger, økonomisk kollaps og klimaendringer, som i Jemen, Sudan og Libanon.

I Jemen har borgerkrigen pågått siden 2015, økonomien er totalt ødelagt, fattigdom og underernæring er gjennomgående. Halvparten av befolkningen mottar mathjelp. Historisk har Jemen vært selvforsynt med jordbruksprodukter. Fra 1970-åra begynte Jemen å importere mat. Arbeidskrafta skiftet fra primærnæring til å bli migrantarbeid i nabolandene i Gulf-området under oljeboomen. Det var også en markant befolkningsvekst. I dag er Jemen i stor grad avhengig av import av jordbruksvarer fra det internasjonale markedet, omkring 97 prosent, hvor Russland og Ukraina inntil krigens utbrudd har hatt den største andelen, omkring 42 prosent.

Også land sør for Sahara har generell høy fattigdom

og underernæring. Økte priser på mat og brensel får særlig konsekvenser for de fattigste. For bøndene vil økte priser på gjødsel, føre til mindre matproduksjon. Korttidsløsningen er å styrke hjelpeprogrammene. Langtidsløsningene er å investere i egen jordbruksproduksjon og bærekraftig infrastruktur tilpasset klimaendringene.

Rapporten tar også for seg sårbare grupper for matkrisa, dog nokså overflatisk. Særlig går krisa utover kvinner og jenter og mindreårige. IFPRI oppfordrer instanser som bidrar med hjelp, til å ha på seg kjønnsbriller under hjelpeaksjoner. Uten det vil det eksisterende kjønnsgapet bli ytterligere større. Det vises blant annet til covid-19 pandemien, hvor kvinner og jenter ble satt tilbake etter mange års framgang. Det har ført til ekstrem fattigdom. Krisa fører til at jenter dropper ut av skolen, at kjønnsbasert vold øker, og at mange blir utsatt for tidlige og/eller tvungne ekteskap.

For lite og usunn mat fører til stor risiko for gravide, ammende mødre og spedbarn. Fostre og spedbarn kan få alvorlige skader som kan slå ut seinere i livet. Gutter er mer utsatte enn jenter. Særlig er det fattige på landsbygda og jordløse som er mest utsatte.

Konsekvenser for eksportland

Ukraina bærer store kostnader av krigen. Infrastruktur er ødelagt, flere millioner ukrainere har forlatt hjemmene sine, og mange har flyktet fra landet. Kornlagrene hoper seg opp. Det er funnet alternative fraktveier, men de er mer kostbare.

Det er problemer med å dyrke, som direkte følge av krigens gang. Produksjonen har falt dramatisk. Produsentene får mindre for varene sine, samtidig som det er dyrere å produsere dem. Det er også problemer med å finne nok kapasitet til lagring. Flere gir opp. Uten tilgang til eksportmarkedet med rimelige priser, får ukrainske bønder begrensede insentiver til å dyrke jorda. Mange vil gå konkurs. I sesongen 2022/23 produserte Ukraina 31 prosent mindre kornprodukter enn året før.

Kornavtalen

Ved hjelp av Tyrkia og FN ble kornavtalen sommeren 2022 forhandlet fram. Den tillot eksport fra ukrainske havner i Svartehavet, for å frakte hvete. Men avtalen viste seg å være svært skjør. Da Russland trakk seg fra avtalen i oktober samme år, var det en påminning om den spente situasjonen i området.

Kornavtalen ga håp om at eksporten av jordbruksprodukter fra Svartehavet ville normalisere markedet. Avtalen kom også importlandene til gode ved at de fattigste landene vil kunne oppnå større matsikkerhet for sin befolkning. Verdens matvareprogram, under FAO, vil kunne sikre matleveranser til de aller fattigste.

Sanksjonene mot Russland og Belarus

Det internasjonale samfunnets svar på konflikten mellom Russland og Ukraina er økonomiske sanksjoner mot Russland og Belarus. Sanksjonene har som hensikt å ramme økonomien i disse landene. Russlands korn- og gjødselseksport utgjør omkring 5 prosent av landets eksportinntekter.

Sanksjonene retter seg også mot gjødselseksporten fra Belarus. Det innebærer at sanksjonene mot Russland og Belarus går utover en tredje part. IFPRI mener at eksport av korn- og gjødselprodukter burde få fortsette uhindret. Sanksjoner mot denne sektoren vil bare øke verdens matvaremangel og straffe den delen av befolkningen som allerede lider under matvaremangel.

Eksport av russisk hvete har falt med 11 prosent fra 2021-nivået mellom januar og august 2022. Det

var også en nedgang i eksporten av gjødsel fra både Russland og Belarus i den samme perioden.

Eksportrestriksjoner og markedsmekanismer

I tidligere kriser (finanskrise i 2007/08, covid-19) har en rekke land innført restriksjon på eksport av matvarer. Dette kan ha en dominoeffekt på det globale markedet med leveranseproblemer, og at det skaper panikk i markedet. Restriksjonene bidrar til å høyne prisene på det globale markedet, og gjør det vanskeligere å importere matvarer. Når et land innfører restriksjoner, følger gjerne andre land etter.

IFPRI mener at sjølberging kan være ei felle. Når situasjonen i verden er kritisk, blir det lett for at en sørger for egen matproduksjon innenfor egne nasjonale grenser. Subsidier og bygging av egne matlagre blir et mål. IFPRI mener at verdensmarkedet er mer stabilt enn hjemmemarkedet fordi det er større og mer variert. Det globale jordbruksmarkedet er mer fleksibelt og i stand til å reagere raskere på kriser enn et enkelt land. Globalt vil en være i stand til å produsere mat hele året, mens mange land bare har en sesong.

Sjølberging er ifølge IFPRI dyrere for de fleste matimporterende land, hvor mange er blant de fattigste i verden. Verden blir ikke mer matsikkert, dersom sjølbergingspolitikk skulle bli løsningen. Land kan bli utsatt for en rekke usikkerhetsmomenter som tørke, flom, pest og dyre- eller plantesykdommer, ikke minst på grunn av klimaforandringer. Derfor hevder IFPRI at politikken ikke burde dele opp markedet, men snarere åpne opp for å skape flere muligheter slik at et større antall land bidrar til det globale markedet blir mer differensiert og inkluderende.

Etter pandemien ble Verdens handelsorganisasjon (World Trade Organisation, WTO) irrelevant. IFPRI spør om hvordan organisasjonen kan komme på banen igjen med krigen mellom Russland og Ukraina. WTO forhandlingene har tatt opp disse problemene, men har ikke vært i stand til å nå enighet om handlinger. WTO mangler regler for effektivt å kunne disiplinere bruken av eksportrestriksjoner.

Kan Sør-Amerika erstatte matleveransene?

Det synes å ikke være noen ende på krigen. Produksjon og eksport av matvarer synes å være på sitt laveste siden finanskrise i 2007/2008. Redusert dyrking av korn i Ukraina betyr at verden må finne alternative produsenter til moderate priser.

Figure 3: Short-term actions to address the fertilizer crisis

Figur 3 fra side 73 i rapporten.

- ✓ Make economic sanctions harmless for fertilizer trade with “comfort letters” and open port permits.
- ✓ Remove export restrictions and taxes on fertilizers.
- ✓ Fertilizer subsidies should be temporary, targeted, and not compete with private sector distribution.
- ✓ Specific financial facilities should be provided to countries that face major macroeconomic or exchange rate crises.
- ✓ Public spending in LMICs should focus on reducing trade costs impacting the access and distribution of fertilizers and support access to finance for SMEs.
- ✓ Identify smallholder groups that will face fertilizer shortages in 2022 and 2023, and prepare safety nets to compensate for expanded production losses.
- ✓ Scale up extension service efforts to optimize fertilizer use and support all farmers with improved knowledge.

Det er mye som tyder på at matproduksjonen i de sør-amerikanske landene kan erstatte matproduksjonen fra Russland og Ukraina. Dette til tross for at landenes økonomi fortsatt lider av konsekvensene av pandemien. Det første halvåret av 2022 økte Argentina og Brasil hveteeksporten betydelig, sammenlignet med samme periode året før. Særlig ble det eksportert til MENA-regionen. Det samme kan sies om eksport av mais.

Spørsmålet er om dette kan fortsette. Denne regionen er utsatt for værphenomenet La Niña som fører til tørke og som igjen får konsekvenser for produksjon av både hvete og mais. I tillegg er Argentina det eneste sør-amerikanske landet som produserer gjødsel, og landet har økt eksportrestriksjonene. Dermed er tilgangen til gjødsel blitt ytterligere vanskeligere.

Disse landene har et potensiale for å kunne erstatte Svartehavslanternes korneksport. Regionen har de naturlige ressursene, teknologien og en dynamisk og innovativ forretningsmodell. De har nå mulighet til å vise seg som tillitsfulle leverandører på et ustabil marked. Men det vil ikke bli en lett oppgave, mener IFPRI. Stadige værutfordringer er bare en av utfordringene. Landene vil være avhengig av utvikling av en felles politikk som favoriserer investeringer

og eksport. Eksportrestriksjoner må unngås, mener IFPRI. Det må også nye forhandlinger til for å «disiplinere» slike handlinger i internasjonale fora som WTO.

Noen refleksjoner til IFPRI-rapporten

IFPRI gir gode oversikter over situasjonen av import og eksport av jordbruksprodukter. De viser tydelig hvordan krig kan ødelegge matproduksjonen og hvilke konsekvenser det kan ha for tredjepart. Løsningen er å sikre et mest mulig velfungerende marked. Det innebærer at land som innfører eksportrestriksjoner, blant annet for å bygge opp egne matlagre og sikre større grad av sjølforsyning, ifølge IFPRI bidrar til å ødelegge verdensmarkedet.

Riktignok fremmer IFPRI tanker om at langtidsløsningen for de fattigste importlandene bør investere i eget jordbruk. Men de grunnleggende tankene er et uforstyrret og fritt marked.

Dette står i motsetning til det WILPF internasjonalt og IKFF i Norge står for, og det som kommer fram i andre artikler i dette nummeret av Fred og Frihet. Den tidligere kolonitida og verdensmarkedet med WTO i spissen har nettopp bidratt til at de mest sårbare landene er i en avhengighetssituasjon til import av

matvarer. IFPRI går altså inn for markedsstyring framfor sjølberging. Satsing på egen produksjon er et langsiktig prosjekt som det kommer fram i artikkelen til Bhanu Natarajan.

Kari Gåsvatn viser i sin artikkel om genmodifisert mat til fordrevne bønder og ensidig jordbruksindustri for å tilpasse seg verdensmarkedet. Dette har blant annet bidratt til at egen forsørgerevne er blitt ødelagt og at de fattigste blir taperne, og særlig i krisetider. Vandana Shiva sier i et intervju at det er markedsmekanismene på jordbruksprodukter som bidrar til at folk sulter.

IFPRI diskuterer om Sør-Amerika kan ta over matleveransene. Det er ikke uproblematisk sett i et fordelings- og miljøperspektiv. Argentinas miljøødeleggelser er enorme, for eksempel fra soyaproduksjon. Dette tjener de multinasjonaleselskapene mens fattige ikke har bønder mulighet til å dyrke noe, men jobber som tjenere i disse firmaene. Dessuten viser mange studier at monokultur tar ikke hensyn til helse, miljø og mennesker. Dermed er det ikke bærekraftig.

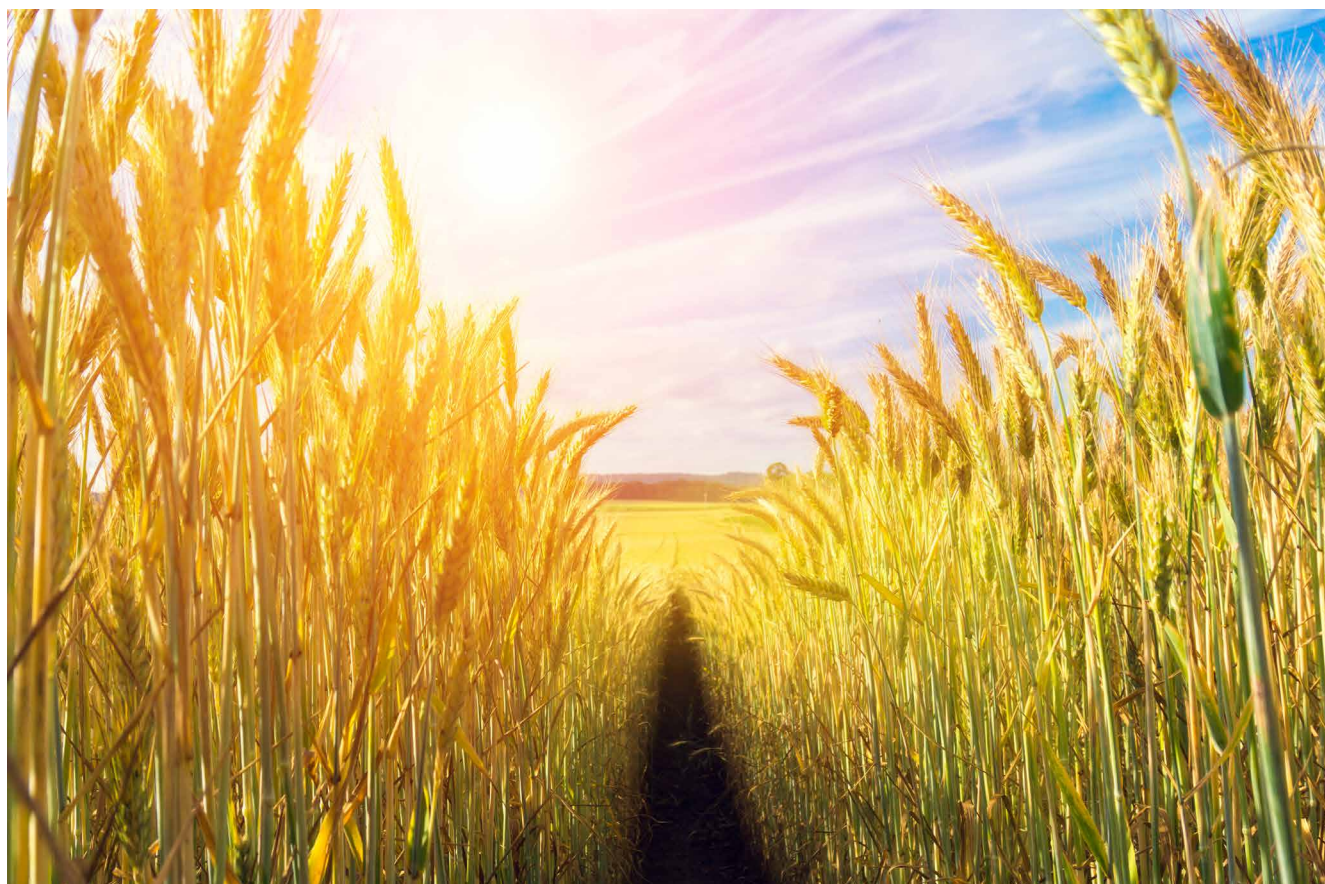
IFPRI har primært et makroperspektiv. Institusjonen er lite kritisk til hvordan varene produseres, og eventuelle ødeleggelser av miljø og klima. For eksempel vil jeg tro at Shiva ville reagere på

gjødselproduksjonen og hvordan disse varene har gjort landene mer avhengige av verdensmarkedet.

Shiva, som arbeider ut fra en indisk sammenheng, går inn for helhet og sammenheng hvor menneskenes behov for mat, vann og brensel tilpasses naturens behov og resirkulering. Bhanu Natarajan utdyper dette i sin artikkel. Dette kaller Shiva for det kvinnelige prinsippet fordi det er de indiske kvinnene som står i spissen for de økologiske kampene. Biodynamiske midler er tilpasset klima og lokal kultur. For Shiva er dette kunnskap som er utviklet av kvinner gjennom århundrer, og som har stått for det lokale jordbruket.

Dette står i strid med vitenskapelige prinsipper som det moderne jordbruket er basert på, det vil si industrielle tilnærminger og kunstige tilførsler av gjødsel og insektdrepende midler. Dette kaller Shiva for det mannlige prinsippet. Hun beklager at det moderne jordbruket har satt gammel kunnskap til side og dermed er kvinnes innsats neglisjert.

Det er dette prinsippet IFPRI står for. Vi må ha et velfungerende marked, hevder IFPRI. Tanken om kortreist mat eller det å ta i betraktning økologiske prinsipper i produksjon av mat, vil antakelig være forkastelig for instituttets idegrunnlag.

Kalkulert sult

• *Intervju med Vandana Shiva*

Hver fjerde inder sulter. Hver tredje kvinne i India lider av blodmangel og feilernæring. Hvert andre barn i India er undervektig, forkrøplet og uten framtidshåp. Vandana Shiva forklarer hvorfor dette skjer i et intervju som er gjengitt fra Fred og Frihet nr 4/2011.

Sult er en essensiell del av det kapital- og kjemikalieintensive jordbrukets monokultur, forteller Shiva. Dette jordbrukssystemet kalles også for den grønne revolusjon. Men den grønne revolusjonen er verken grønn eller revolusjonær. Den skapte kun et marked for multinasjonale selskaper ved å omdanne kjemikalier brukt i krig til kjemikalier brukt i jordbruket og ved å basere seg på avlinger som krever høy kjemikalietylfoersel.

Når frø blir forvandlet fra en kilde til liv, til intellektuell eiendom som blir en kilde til superprofitt gjennom innkreving av royalty, forsvinner både biologisk mangfold og småbønder.

WTOs jordbruksavtale ble utformet av en rekke jordbruksselskaper for å få tilgang til verdensmarkedene. Dette ble gjort ved å presse land til å fjerne importrestriksjoner og ved å bruke 400 milliarder amerikanske dollar til å subsidiere og dumpe mat til kunstig lave priser i den tredje verden. Et eksempel på hvordan multinasjonale selskapers globale virkeområder skaper sult ved å ødelegge folks levebrød i lokalsamfunnene og drive ned jordbruksprisene, er dumping av soya og ødeleggelsen av Indias nasjonale produksjon og distribusjon av matolje. Indiske bønder taper 25 milliarder amerikanske dollar hvert år på grunn

av synkende priser. Mens jordbruksprisene synker, fortsetter prisen på mat å stige, noe som fører til en dobbel sultbelastning for jordbrukssamfunnene. Dette er årsaken til at halvparten av dem som sulter i India og i verden, er bønder.

Den vanlige borger er politisk avsondret i en verden formet av de multinasjonale selskaperes herredømme. Bønders rettigheter og folks rett til mat blir fjernet ettersom selskaperes rett til ubegrenset profitt konstruerer «Markedet». I stedet for at retten til mat gjøres hellig, er det markedet som gjøres hellig. Markedet kan ikke røres. Da den indiske høyesteretten ba regjeringen om å distribuere matkorn som lå og råtnet i pakkhusene, sa statsministeren at han ikke kunne gjøre dette for det ville fordreie markedet.

For å utrydde sult, trenger vi et paradigmeskifte i modellen for våre matvaresystemer, mener Shiva. Vi må gå over fra monokulturer til mangfold, fra jordbruk som er intensivt på kjemikalier til økologisk jordbruk som er intensivt på biologisk mangfold. Vi må over fra kapitalintensive jordbrukssystemer til lavkostnadssystemer og vi må gå over fra en sentralisert global matforsyning kontrollert av en håndfull multinasjonale selskaper til desentraliserte lokale matsystemer som er sterke nok til å takle både klimaforandringer og prissvingninger. Som vårt arbeid i Navdanya viser, så kan slike systemer – systemer som er lite kostnadskrevende, som er desentraliserte, rike på biologisk mangfold og sentrert rundt småbønder – brødfø to ganger Indias befolkning.

Vandana Shiva er en internasjonalt anerkjent forsker, miljøaktivist og økofeminist. I 1982 grunnla hun Research Foundation for Science, Technology and Ecology i New Dehli, som førte til opprettelsen av Navdanya i 1991, en organisasjon for bevaring av biologisk mangfold, bønders rettigheter og økologisk jordbruk.

Shiva har skrevet en rekke bøker, se blant annet oversikten. I 1993 ble Vandana Shiva tildelt den alternative fredsprisen, Right Livelihood Award, og i september 2011 ble hun utnevnt til æresdoktor ved Universitetet i Oslo.

Dette intervjuet har tidligere vært trykt i Fred og Frihet nr 4/2011 og er sterkt forkortet.

Vandana Shiva, 18 januari 2020. Fotograf: Stephan Röhl.

Kilde: <https://www.flickr.com/photos/44112235@N04/49423974938/>

Ideer til utdyping om matsikkerhet, patriarkat, miljø og solidaritet

Organisasjoner:

GRAIN

En liten internasjonal non-profit-organisasjon som arbeider for å støtte små bønder og sosiale bevegelser i deres kamp for kontroll over lokalsamfunnet og systemer for dyrking av mat basert på biomangfold.

<https://grain.org>

La via Campesina

Den 8. Konferansen til La Via Campesina går inn for å inkludere kvinner, ungdom, mangfold, kamp mot patriarkat, solidaritet og anerkjennelse av bønders rettigheter.

(GRAIN | The 8th conference of La Via Campesina: A call for inclusion of women, youth, diversity, struggles against patriarchy, solidarity and the recognition of peasants' rights)

Third World Network / Tredje verdens nettverk

Nettverket for den tredje verden (TWN) er en uavhengig non-profit internasjonal forsknings- og rettighetsorganisasjon som behandler temaer knyttet til utvikling, utviklingsland og nord-sør saker.

TWN website inneholder informasjon om økonomi, helse, miljø og andre temaer fra et utviklingsperspektiv.

Bøker

Benholdt-Thomsen, V. and Mies, Maria (1999): *The Subsistence Perspective- Beyond the Globalised Economy*. Ed Books, London and New York & Spinifex Press, Australia

Caldicott, H. (2009/1992): *If you love this planet. A plan to save the earth*. W.W. Norton & Company, New York, London.

Higgins, P. (2012): *Earth is our business. Changing the rules of the game*. Shephard-Walwyn (Publishers) Ltd.

Shiva, V. (1989): *Til livets opphold. Kvinner, økologi og utvikling*. Oktober forlag.

Shiva, V. and Moser, I. (1995): *Biopolitics. A Feminist and Ecological Reader on Biotechnology*. Zed Books Ltd. London & New Jersey; Third World Network, Penang, Malaysia.

Vaughan, Genevieve, ed. (2007): *Women and the Gift Economy. A radically different worldview is possible*. Inanna Publications and Education Inc. Toronto, Canada.

Warren, Karen J., ed. (1997): *Ecofeminism. Women, Culture and Nature*. Indiana University Press. Bloomington and Indianapolis.

Landsstyret og lokalavdelingane i Sandnes og Stavanger ønskjer velkommen til

Landsmøte på Sandnes 12. – 14. april 2024

Tid og stad:

Møtet skal vera på HOTELL SVERRE, Storgata 45 i Sandnes sentrum. Møtet startar fredag 12. april kl. 18:00 og sluttar søndag 14:30.

Landsmøtet er ope for alle medlemmer

Til behandling er ordinære landsmøtesaker som årsmelding, økonomi, arbeidsplan, val og uttalelsar.

Dagsorden og sakspapir kan ein finna på IKFF si heimeside.

Lørdag 13. april kl 14-16: Ope debattmøte «Forsvar for berekraftig og varig fred»
Les meir på ikff.no.

Påmeldingsfrist : 18.mars

Påmelding til ikff@ikff.no

Meld evn frå om spesielle mathensyn
Meld evt. frå om det er ønske om privat overnatting. Kontaktperson: Edda Wangsholm (edda.wangsholm@googlemail.com. Tlf.90550450)

Utgifter:

Det er gratis å delta på møtet.
Eigenandel for mat og drikke møtadagane:
Kr. 600
IKFF betaler festmiddag Gamla Værket, St. Olavs gt. 38, ca. 5 min. frå Hotell Sverre.

Overnatting:

Deltakere bestiller og betaler dette sjølve. Det er reservert 20 rom med frokost på Hotell Sverre. Enkeltrom: kr.895. Dobbeltrum: kr. 595 pr. pers. IKFF dekker overnatting for landsstyremedlemmer og vara, takst for dobbeltrum

Refusjon

IKFF refunderer billetter for billegaste reisemåte for medlemmer i landsstyret og for varamedlemmer. Lokalavdelingane bestemmer om dei evt. kan gi reisestøtte til eigne medlemmer.

Deltakarar som ikkje er tilknytta ei lokalavdeling, kan søka om reisestøtte for utgifter over 1500. Søknad med reisebudsjett skal sendast: ikff@ikff.no innan 4. mars.

Transport:

Det er praktisk å koma med både tog og buss. Tog – og buss-stasjon er samlokaliserte, ca. 10 min. gange frå Hotell Sverre. Kjem ein med fly, kan ein ta buss eller taxi frå Sola (ca. 20-30 min.)

Ope møte:

Det opne møtet lørdag skal vera på Sandnes Bibliotek, Elvegata 27. Det er 10 – 15 minutt gange frå Hotell Sverre. Er det nødvendig, kan det ordnast privat skyss.

MEDLEMSKONTINGENT

Nytt år og nye muligheter!

Vi minner om kontingenten for 2024. De som fortsatt ikke har betalt for 2023, har også mulighet for det. Bare husk å oppgi hvilket år betalingen gjelder for. Kontingenten per år er 500 kroner eller 300 kroner, medlemmene velger selv. Vi setter stor pris på pengegaver. Gaver over 500 kroner kan trekkes fra skatten. Husk å oppgi hva innbetalingen gjelder.

Pengene gir mulighet for aktiviteter og synliggjøring av IKFF.

Kontonummeret er: WILPF Norge 1254 62 53048 eller VIPPS #538306

LOKALAVDELINGER OG KONTAKTER

Bergen/Hordaland: Aase Møller-Hansen, epost: aasemh04@yahoo.com

Innlandet: Kari Nes, epost: kar-nes@online.no

Oslo/Viken: Elisabeth Koren, epost: e-koren@online.no

Sandnes: Ingegerd Austbø, epost: ingegera@online.no

Stavanger: Hilde Solberg, epost: solberghilde@outlook.com

Trondheim: Berit Rusten, epost: beritrusten@gmail.com

BLI MEDLEM AV IKFF

Ønsker du å bli medlem, send oss ditt navn, postadresse og epostadresse på epost: ikff@ikff.no eller per brev til Majorstuveien 39, 0367 Oslo.

